

Кривицький Ю. В. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7063-4725>

Філософія правової реформи: світоглядно-методологічний вимір

Метою наукової статті є узагальнення та розвиток гносеологічних, онтологічних й аксіологічних знань про правову реформу, які дають уявлення щодо граничних засад і ціннісно-смыслових властивостей її природи. **Методологічну основу** наукового пошуку становить сукупність принципів наукового пізнання (плюралізм, історизм, достовірність), методологічних підходів (діяльнісний, системний, аксіологічний), загальних методів мислення (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення), філософських (діалектичний, метафізичний, герменевтичний), загальнонаукових (історичний, синергетичний, функціональний, структурний) і конкретно-наукових (формально-юридичний, порівняльно-правовий) методів, застосування яких забезпечило обґрунтованість і вірогідність результатів дослідження філософії правової реформи. **Наукова новизна** публікації полягає в тому, що вперше окреслено світоглядно-методологічний аспект філософії правової реформи як прикладного напряму філософсько-правової рефлексії, що охоплює сукупність гносеологічних, онтологічних й аксіологічних філософських знань, які дають уявлення про граничні засади правової реформи та її ціннісно-смыслові властивості; удосконалено характеристики пізнавального потенціалу філософсько-правових досліджень, а також систематизацію їх предметного поля; набули подальшого розвитку наукові уявлення про сучасний стан, значення, тенденції та галузі філософського знання в постнекласичний період їхнього розвитку. **Висновки** наукової статті зводяться до таких положень. Філософія як особлива форма духовно-практичного осягнення світу має справу з найбільш загальними, фундаментальними проблемами його існування, єдності, природи, тенденцій розвитку. Сучасна філософія охоплює широку палітру знань, що диференціюються на галузі та характеризуються міждисциплінарністю, варіативністю, кросдисциплінарністю, інтердисциплінарністю, трансдисциплінарністю тощо. Філософія має особливо важливу світоглядно-методологічну роль на переломних етапах суспільного поступу та наукового пізнання, коли філософські узагальнення залишаються чи не єдиними координатами, які дозволяють організувати і спрямувати пошук. Предметними складовими філософсько-правової аналітики є філософія юридичної науки; філософія права; філософія держави як публічно-правового інституту; філософія галузей права (конституційного права, цивільного права, кримінального права, міжнародного права); філософії окремих правових явищ і процесів (прав людини та їх забезпечення, правосуддя, злочину та покарання, правового виховання тощо). Філософія правової реформи – це прикладний напрям філософсько-правової рефлексії, у межах якої осмислюється феномен правової реформи в найбільш утаємничених, сутнісних ознаках її буття, а також у світоглядно-методологічному вимірі. Цей вектор філософії права охоплює сукупність гносеологічних, онтологічних й аксіологічних філософських знань, що дають уявлення про граничні засади правової реформи та її ціннісно-смыслові властивості. Філософія правової реформи прагне до усвідомлення, осмислення не суцього, а належного (уявлені і смислів), розкриває правову реформу такою, якою вона повинна бути з огляду на світоглядно-методологічні ідеали, зокрема невідчужуваних прав людини, верховенства права, правової держави, громадянського суспільства тощо.

Ключові слова: філософія; світогляд; методологія; філософія права; філософсько-правові знання; філософсько-правова рефлексія; реформа; правова реформа; філософія правової реформи.

Вступ

Сучасний етап поступу України свідчить про наявність нагальних проблем, що стосуються перспектив розвитку суспільного та державного ладу, правової системи, утвердження ідеалів справедливості, свободи, рівності та гуманізму. Держава й право відображаються в суспільній свідомості в площині, зорієнтованій на високі досягнення провідних країн світу, міжнародні та європейські стандарти. Однак між задекларованими цінностями та фактичним станом їх реалізації склався значний розрив, причини якого пояснюються безпековими, політичними, економічними, культурними та іншими факторами. Багато в чому якість суспільного життя пов'язується з результативністю проведення низки інституційних і системних реформ, спрямованих на прогресивну перебудову всіх сторін соціальної життєдіяльності.

Водночас ефективність суспільних реформ з огляду на демократичну трансформацію українського суспільства залежить, поряд з іншим, від розробленості їх світоглядно-методологічних засад (Кривуцький, 2019, р. 40).

Вітчизняна правова дійсність характеризується перманентним реформуванням, тенденціями глобалізації та націоналізації, ідентифікацією правових орієнтирів на перспективу. Тривалість, млявість і непослідовність проведення правових реформ, орієнтованих на якомога повніше втілення в національну правову систему загальнолюдських і європейських правових цінностей, брак належної волі до таких реформ у вищих ешелонах влади, інертність доктринального мислення не сприяють досягненню сталості та надійності в роботі механізму правового регулювання, досягненню належного рівня дієвості правових інституцій

(Husariev, 2005, p. 130). Успішне розв'язання суперечностей правового розвитку потребує нової філософії правової реформи, визначення її ціннісно-сміслових властивостей, що зумовлюють і пронизують усі аспекти та прояви прогресивних правових змін. Правова реформа повинна мати належне філософське підґрунтя, що зосереджує в собі сукупність світоглядних, концептуальних і методологічних ідей, принципів, цінностей, практичних настанов, раціонального та позараціонального (чуттєвого).

Зазначене питання вивчали такі науковці, як: В. С. Бігун, І. П. Бідзюра, С. К. Бостан, М. Г. Братасюк, В. М. Вовк, Т. П. Глушко, С. Д. Гусарев, Г. Зіммель, В. М. Кампо, В. С. Канцір, М. І. Козюбра, М. В. Костицький, С. О. Кравченко, С. І. Максимов, О. О. Мережко, О. В. Микитчик, О. В. Павлишин, Н. М. Пархоменко, Ю. А. Пономаренко, В. В. Речицький, О. Д. Тихомиров, О. Л. Чернобай, В. І. Шинкарук та ін. Міждисциплінарний характер наукового пошуку пояснюється тим, що в епоху постмодерну загальнотеоретичні дослідження права й держави навряд чи будуть продуктивні без залучення напрацювань представників філософії, політології, культурології, історії, економіки й інших сфер соціального знання.

Мета і завдання дослідження

Метою цієї статті є узагальнення та розвиток гносеологічних, онтологічних й аксіологічних знань про правову реформу, що дають уявлення про граничні засади й ціннісно-сміслові властивості її природи. Адже філософське осмислення тих чи інших соціальних явищ завжди відіграло суттєве значення не лише для теорії, а й для суспільної практики. Це стосується насамперед тих критичних моментів, коли суперечлива реальність потребує високого ступеня теоретико-світоглядного осягнення сутності процесів, що відбуваються, «мудрої» їх оцінки (Bostan, 2016, p. 3). Для досягнення цієї мети сформульовано такі завдання: по-перше, окреслити сучасний стан, значення і тенденції філософських досліджень, а також галузі (розділи, дисципліни, напрями) філософського знання в постнекласичний період їхнього розвитку; по-друге, визначити гносеологічний потенціал філософсько-правової рефлексії, систематизувати та проаналізувати її предметне поле; по-третє, розкрити світоглядно-методологічні аспекти філософії правової реформи, визначити її статус і роль у системі філософсько-правових знань.

Виклад основного матеріалу

Філософія – одна з найдавніших сфер вироблення, накопичення й трансляції людського знання, досвіду, мудрості. Два з половиною тисячоліття її постулу – це безцінна скарбниця

інтелектуальних надбань, способів осмислення людиною самої себе, світу, істини, природи, суспільства, всесвіту. Кожна нова історична епоха, кожна велика цивілізація задавала філософії свої питання і проблеми, вимагала від неї нових відповідей і смислів. І сучасна доба – не виняток. Вона стимулює розвиток філософії, адресуючи їй «вічні нові» проблеми і проблеми «дійсно нові», запитує про світоглядні парадигми та сенси людського життя. Завдяки чому філософія виступає своєрідним індикатором того, чим живе, чим стурбоване і про що мріє людство, які тенденції, сили та механізми ним рухають. Підійшовши до межі саморуйнування, людство як ніколи відчуло спрагу до філософських знань про цілість буття, глибинний зв'язок усіх його складових, про принципи існування людини у світі, а не світу без людини. Сучасна філософія – надзвичайно відрізняється від тієї, що існувала століття тому, і, разом з тим, генетично, ідейно, інтелектуально є її розвитком, переосмисленням і продовженням. Як і раніше, – і це саме те, що вирізняє специфіку предмета філософії – вона осмислює основні проблеми буття через призму відношення «людина – світ», прагне до цілісного пізнання граничних основ і принципів буття людини у природі, суспільстві, універсумі (Aristova, et al., 2016, p. 5). Тим самим філософія розширює межі людського пізнання, виводячи його не просто на якийсь інший рівень, а точніше, надаючи йому нових позицій, інколи незвичний ракурс, інші точки зору, з яких відкриваються і нові проблеми, і, що не менш цінно, нові рішення минулих проблем (Kapiton, V.P., Kapiton, O.V., & Piatun, 2010, p. 4).

У цьому контексті привертають до себе увагу міркування німецького філософа і соціолога Г. Зіммеля про те, що кожна метода дослідження має дві граничні межі, в яких розумові процеси з конкретної форми переходять у філософську. Припущення пізнання, як аксіоми кожної особливої форми, переносять її виклад і досвід у більш принципову науку, метою якої є думати без припущення – ціль, у якій окремі науки відмовляють собі, тому що не роблять жодного кроку без доказу, а отже, без припущень об'єктивної й методичної природи. Філософія, яка представляє ці припущення й досліджує їх, не може припинити свій рух на цьому шляху. Це остання інстанція на шляху пізнання, в якій питання до невідомого і відповідь на нього досягає нас, і яка ніколи не залишає буття у стані процесу пізнання. Якщо початок філософської сфери зображується тут ніби нижньою межею точного, то кінець – знаходиться там, де завжди фрагментарні смисли позитивного знання є замкненими поняттями в системі світу і доповнюють його загальну картину. Якщо історія наук дійсно демонструє філософський вид

пізнання як базовий, як систему узагальнюючих понять отриманих з ототожнення споріднених явищ – то все одно завжди залишається місце для висвітлення окремих питань, – цей процес особливо необхідний для надання оцінок явищам і об'єктом з самого загального контексту інтелектуального життя – на які ми і досі не маємо точної відповіді. Так, імовірно, навіть сформована емпірична філософія як інтерпретація суб'єктивного представляє собою акцент сьогодення і є завершенням процесу суто механічного відтворення явищ (Zimmel, 2010, p. 6).

В енциклопедичній літературі під філософією (від грецьк. *філософія* – любов до мудрості) розуміється особливий різновид духовної культури, призначення якого полягає в осмисленні основ природного і соціального світу, формувань культури і пізнання, людини та її сутності. Наслідком цього осмислення є формування у сфері суспільної свідомості системи засадничих поглядів і світоглядних переконань, узагальнених уявлень і концептуальних побудов про сутність і граничні проблеми буття, людську присутність у ньому, можливості його осягнення людським розумом. Необхідність філософського осмислення світу закладена в самій природі трансляції людського досвіду та самоутвердження особистості, пошуку цілеспрямованих ідей. У духовному житті суспільства філософська культура, виконуючи притаманні їй функції, набуває низки іпостасей. За своїм основним змістом філософія відіграє роль світогляду і, як така, дає концептуальний вираз людського світовідношення – світовідчуття, світосприймання та світорозуміння, відношення мислення і буття, духовного і матеріального. Філософія націлена на вироблення системи ідей, які виражають певне ставлення людини до соціальної та олюдненої природної дійсності, духовного життя і тим самим визначають сукупність вихідних орієнтирів, що зумовлюють програму суспільної поведінки людини. У цьому відношенні філософія покликана створити концептуальну основу для становлення і розвитку системи життєвих цінностей та ідеалів. Предмет філософського дослідження окреслює коло загальнозначущих проблем, що хвилюють людство в конкретно-історичних умовах суспільного буття і потребують свого з'ясування та обґрунтованого розв'язання. Своє світоглядно-методологічне призначення філософія виконує тим, що, будучи умоглядним витвором і раціональною реконструкцією теоретичного та духовно-практичного освоєння світу, створює загальне культурно-смісловне, інтелектуальне поле і формує адекватний йому концептуальний лад мислення. Цим спонукає і скеровує пошук, постановку та розв'язання пізнавальних і практичних проблем. Сучасна філософія являє

собою складну і розгалужену систему знань, диференційовану не тільки за напрямками, а й за своїм предметом, утворюючи сукупність самостійних філософських дисциплін, що тісно взаємодіють між собою (Shynkaruk, & Yolon, 2002, p. 670-674). Так, «філософія чогось» – доволі поширена з епохи Нового часу практика виокремлювати напрями філософської аналітики певних сфер дійсності та пізнання. У такому сенсі використовують терміни «філософія науки», «філософія політики», «філософія космосу», «філософія бізнесу і підприємництва», «філософія культури», навіть «філософія історії філософії» тощо. Така термінологічна практика здебільшого свідчить про те, що певні галузі пізнання та діяльності стають настільки складними і розгалуженими, що вимагають цілісного охоплення саме у вигляді філософії цієї сфери (Petrushenko, 2009, p. 180).

Звідси слідує, що філософія має різні формування, котрі є її проявами в певному об'єкті, в його поняттєво-категоріальному обґрунтуванні. З цього боку філософія набирає іпостасі умоглядної рефлексії, роздумів, розмірковувань над усім багатством сукупного суспільно-історичного досвіду людства, виступає самосвідомістю культури, критичним переосмисленням ідеалів і цінностей, що склалися. Філософське знання, що продукується в процесі філософської рефлексії, виражається через систему філософських категорій і понять, що означають фундаментальні властивості буття, способи його людського членування та пізнання. Особливістю філософських категорій і понять є їхня гранична всезагальність, що надає їм характеру універсалій. Аналізуючи найзагальніші закони розвитку природи, суспільства і людського пізнання, філософія виконує чимало функцій, що дає їй змогу предметно проаналізувати конкретні форми (види, типи) буття в їх взаємовпливах, взаємодії і розвитку. Саме тому в предметне поле філософії входять також і конкретні явища та процеси, пізнання яких є важливою складовою загальної архітекtonіки філософської картини світу. У цьому зв'язку цілком передбачуваними є такі історично сформовані галузі (розділи, дисципліни, напрями) філософського пізнання як філософія природи, філософія історії, філософія мови, філософія управління, філософія мистецтва, філософія релігії, філософія освіти, філософія техніки, філософія медицини та ін. Наприклад, філософія політики виступає як галузь знань саме світоглядного характеру, тобто знань, які допомагають людині змінити передусім саму себе як агента політичної дії, стати свідомим суб'єктом цілеспрямованої політичної творчості, сягнути якісно нових духовних горизонтів. І вже на рівні цих обріїв – по-новому побачити та осягнути царину політичного буття людей (Andrushchenko, et al., 2003, p. 29). Філософія політики як наукове

обґрунтування та методологічне забезпечення політики і політичної діяльності покликана бути науковим базисом для прийняття ефективних політичних рішень (Haievskiy, 2005, p. 156). Особливе місце в переліку теоретичних напрямів філософського знання посідає філософія економіки. Міжгалузевий статус останньої сприяє постановці питання щодо її методологічної ролі у визначенні умов формування та задоволення світоглядних запитів сучасного суспільства у сфері визначення стратегій результативного економічного розвитку. Філософія економіки функціонує в контексті системного аналізу економічних знань, що дозволяє визначити сутнісні характеристики економічних явищ і процесів, а також міру соціально-практичної ефективності всієї багатоманітності економічних концепцій у їх конкретно-історичних проявах. Об'єктом філософсько-економічного аналізу виступає економічна діяльність людини, а предметом – соціально-філософське обґрунтування її індивідуальних і соціальних цілей і цінностей. Філософія економіки одночасно може бути представлена і як філософія науки, і як філософія діяльності. У теоретичному контексті філософії науки її основним завданням стає аналіз принципів і методів формування економічних концепцій і теорій. В якості ж філософії соціальної діяльності вона функціонує як методологічна основа аналізу принципів організації економічного простору як у межах окремого суспільства, так і у глобальних масштабах. Філософія економіки постає, в такий спосіб, як зосереджена на аналізі принципів ефективної організації економічної сфери соціуму, галузь гуманітарного знання (Hlushko, 2008, p. 185).

Таким чином, сучасна філософія є набором «найрізноманітніших картин», у спеціальний спосіб сфокусованих досліджень зі специфічним розвитком, лініями розробок. Кожна подібна «картина» враховує те, як вона буде сприйнята з інших, окрім власних авторів, сторін погляду, яким уроком вона обернеться для суміжних, і не тільки, галузей філософських досліджень (Laktionova, 2016, p. 2). До відносно нових галузей філософської рефлексії (специфічної роботи людського розуму, побудованої на самоаналізі, власних роздумах й особливому розумінні світу) належать: філософія глобальних проблем – своєрідна світоглядна та методологічна матриця осмислення глобальних процесів економічного, політичного, соціокультурного характеру, породжених суперечливим генезисом планетарної цивілізації; філософія людиноцентризму – один з основних способів вирішення складних проблем сьогодення, що взаємопов'язаний із творчим мисленням і пропонує власний варіант методології розуміння й пояснення феноменів культури, політики, освіти, науки; філософії спорту – система пізнання проблем спорту, що є однією з

найсучасніших форм оптимізації гуманного потенціалу спорту, та ін.

У межах предмета юридичної науки спектр питань, які потребують філософського опрацювання та обґрунтування, досить широкий: від філософії фольклорного права та філософії правового виховання до філософії міжнародного тероризму як акмеології організованої злочинності.

Так, відповідно до позиції О. Д. Тихомирова, філософія юридичної науки – це напрям міждисциплінарних філософських і філософсько-правових досліджень, предметом яких є осмислення з використанням філософських засобів плюралізму форм існування, побудов та інтерпретацій юридичної науки. Філософія юридичної науки – погляд на юридичну науку з різних боків наукознавчих, релігійних, світоглядних, соціологічних, психологічних тощо, але за допомогою філософських засобів, що відрізняє її від суто наукознавчого підходу до юридичної науки (Тухомугов, 2017, p. 1000-1004). Водночас філософія порівняльного правознавства – це сфера філософського осмислення фундаментальних проблем становлення та розвитку порівняльно-правових досліджень в онтологічному, гносеологічному, аксіологічному, методологічному, праксеологічному та інших вимірах їх існування, а також у площинах мислення, світогляду, загальної філософії, філософії історії (часу), філософії географії (простору), філософії науки, філософії культури, філософії права та інших, зокрема, філософії компаративістики як домінуючої філософії компаративного ставлення до світу, причому в компаративному вимірі (загального, відмінного й унікального) (Тухомугов, 2017, p. 918). Згідно з міркуваннями С. І. Максимова, філософія права – це вчення про природу та засади права; дослідницька і навчальна дисципліна на перетині філософії та правознавства, завданням якої є філософське осмислення (рефлексія) права. Таке осмислення передбачає погляд на право не лише як на систему норм, забезпечену владним примусом, а й як на спосіб людського буття, багатогранну реальність із власною структурою та логікою розвитку (правова реальність) і сприяє розумінню смислу права, його обґрунтуванню та критичній оцінці правового мислення і правових норм (Maksymov, 2017, p. 927). Філософія права становить комплексну інтегративну дисципліну, яка, розвиваючись на межі філософії та правознавства, досліджує право в площині філософської методології. Водночас будь-яка філософія залишається тією чи іншою мірою «метафізикою», тобто вченням про граничні засади буття та мислення. Відповідно до цього філософія держави – це вчення про державу, яке відповідає на найбільш загальні запитання, що виникають стосовно держави, методом рефлексії. Її

предметом мають бути насамперед граничні засади держави та ті ціннісно-сміслові її властивості, виявлення яких сприятиме її розумінню як певного способу людського буття, багатогранну соціальну реальність із власною сутністю, змістом, структурою і логікою розвитку. Конкретніше предмет філософії держави розкривається, як і соціальна філософія загалом, на основі триєдності гносеологічних (пізнавальних), онтологічних (буттєвих) й аксіологічних (ціннісних) засад. У цьому плані філософію держави можна було б визначити як стикову між філософією та державознавством галузь інтегративних знань, яка, з одного боку, може, подібно до філософії права та філософії політики, виконувати функції дисципліни соціальної філософії, а з іншого – бути складовою державознавства як метатеоретичного рівня його філософських засад (Bostan, 2016, р. 4-8).

На галузевому рівні В. В. Речицький виокремлює філософію конституційного права, під якою пропонує розуміти систему найбільш загальних і глибоких за змістом ідей про зародження, становлення та функціональне призначення галузі конституційного права і конституціоналізму в цілому (Rechytskyi, 2017, р. 905). Водночас філософія цивільного права – це сфера рефлексивної та продуктивної активності цивілістичного мислення, змістом і спрямованістю якого є осмислення основоположних питань приватного права, яке в аспектах його предметності та методології репрезентується самостійною інтелектуальною реальністю, що оперує з власним, унікальним і неповторним образом світу. З огляду на те, що цивілістичне мислення є не лише особливим світоглядом, але й специфічною реальністю, можна стверджувати наявність у нього парадигмальних рис. Цивілістична парадигма являє собою інституціональну модель цивільного права, структуровану з огляду на потреби представлення її як сучасної (посткласичної і постметафізичної) раціональності (Tkachenko, 2017, р. 995). Плідною в межах цього рівня філософсько-правового дискурсу є думка Ю. А. Пономаренка, згідно з якою філософія кримінального права – особлива сфера теоретичного пізнання, що належить до філософії й правознавства одночасно, у межах якого досліджуються сенс, підстави й походження кримінального права загалом та основних його інститутів – злочину й покарання зокрема, його соціальна цінність і значущість, роль у житті суспільства й окремої людини (Ponomarenko, 2017, р. 914). Варті уваги міркування О. О. Мережка про те, що філософія міжнародного права – це галузь філософії права, котра досліджує філософські питання та проблеми, пов'язані з міжнародним правом, його сутністю, ідентичністю, природою та функціонуванням у світі, суспільстві та історії людства. Філософія міжнародного права вивчає первинні проблеми, які

вирішує міжнародне право, а також кінцеві цілі, досягнення яких прагне міжнародне право. Разом з тим, філософія міжнародного права досліджує чинники, які створюють міжнародний правопорядок, а також ті ідеї та цінності, що становлять фундамент цього правопорядку. У межах філософії міжнародного права формується його гносеологія (теорія пізнання міжнародного права) та аксіологія, тобто вчення про те, яким цінностям повинно слугувати міжнародне право. Серед таких цінностей і цілей є передусім мир, міжнародна безпека, міжнародне співробітництво, міжнародна справедливість і гідність людини (Merezhko, 2017, р. 912).

До предметного поля філософсько-правових знань про окремі правові явища та процеси належать: філософія прав людини та їх забезпечення, філософія правосуддя, філософія злочину й покарання та ін. Зокрема філософія прав людини – наріжний камінь реалізації демократичного проекту, котрий своєю чергою є живою матерією структурних суперечностей, антагонізмів, дискусій і мрій, а тому він відкритий для переоцінки та осмислення. Філософія прав людини передбачає критичне осмислення граничних підстав прав людини, які водночас є антропологічними підставами права. Якщо спочатку рефлексія прав людини відбувалася головним чином у сфері вивчення історії ідей, то сучасна філософія прав людини тісно пов'язана з актуальними дискусіями, що стосуються філософії моралі та права, і фактично є складовою останніх. До компетенції філософів належать насамперед проблеми природи прав людини, їх значення, обсягу та обґрунтованості (Satokhina, 2017, р. 922). За твердженням М. Г. Братасюк, сучасна філософія захисту прав людини в Україні має остаточно подолати державоцентризм як провідний принцип і формуватися на гуманістичних, антропоцентричних засадах. Державоцентристська філософія захисту права несумісна з сучасною філософією прав людини, тому має бути замінена гуманістичною філософією правового захисту, під яку слід підвести гуманістичне світоглядно-філософське підґрунтя. Захист прав людини не є монополією держави. Очевидно, що сама особистість найперше має дбати про захист своїх невідчужуваних природних прав, оскільки вони, їх реалізація та захист є необхідною передумовою її повноцінного буття. Кожний з нас несе відповідальність за стан права в країні, самореалізацію, врешті-решт, за свою долю, долю нащадків та усієї країни. Тому дбати про ефективну систему правового захисту, про її дієвість – це справа кожного і всіх – держави, громадянства, народу, кожного його представника (Bratasiuk, 2020, р. 18).

Імпонує позиція В.С. Бігуна стосовно комплексної характеристики філософії правосуддя

як прикладного напрямку філософії права, об'єктом осмислення якого є явище правосуддя, предметом – ідея правосуддя, поняття правосуддя та його здійснення. Змістово філософія правосуддя формується з різних елементів – залежно від критеріїв: за напрямками філософсько-правової думки: онтологічна філософія правосуддя, антропологічна філософія правосуддя, аксіологічна філософія правосуддя, феноменологічна філософія правосуддя тощо. Структурно визначається за сферами діяльності: філософсько-теоретична – судова філософія і практична (прикладна) – судова політика. Ключові поняття філософії правосуддя – ідея правосуддя, судове праворозуміння, судова та суддівська філософія, судове тлумачення, судовий процес, судова діяльність тощо (Віхун, 2011, р. 29, 57-64). Водночас філософія покарання – це сукупність найбільш загальних і змістовних ідей про зародження, становлення й функціональне призначення права покарання та його реалізації (Ропомаренко, 2017, р. 914), а філософії злочину – світоглядні виміри історичного становлення правового відношення людини до світу в концептуальній системі «зло – злочин – злочинність» (Мукутчук, 2006, р. 176).

Таким чином, предметними компонентами філософсько-правової аналітики є філософія юридичної науки; філософія права; філософія держави як правової форми організації суспільства; філософія галузей права (конституційного права, цивільного права, кримінального права, міжнародного права); філософії окремих правових явищ і процесів (прав людини та їх забезпечення, правосуддя, злочину і покарання, правового виховання тощо).

Через постійні зміни в суспільному житті з'являються нові види та форми відносин, які потребують правового регулювання. Глобальні фінансові кризи, політичні конфлікти, військові протистояння, міжрасова ворожнеча, екологічні загрози ставлять непрості завдання для законодавців, світові інтеграційні процеси та розвиток інформаційних технологій також вимагають адекватної реакції у вигляді виважених правових рішень, створення норм, інститутів, а іноді – цілих галузей права. Для того, щоб належним чином впорядкувати нові суспільні відносини, необхідне глибоке розуміння права та осмислення суспільних процесів, сучасної соціокультурної ситуації в цілому. Саме завдяки досягненням у галузі філософії права здійснюється теоретичне обґрунтування правових реформ у розвинених країнах, які активно продовжують процес гуманізації та етизації права (Andreiev, Vovk, Ivchenko, & Pavlyshyn, 2012, р. 6).

У контексті гуманістичної соціально-філософської традиції реформаторство є особливим видом перетворюючої, творчої діяльності суб'єкта, що спрямована на створення нового системного

об'єкта в соціумі (економіці, політиці, соціальній і духовній сферах) з метою задоволення основних потреб особи й суспільства у прогресивному розвитку, подоланні різних форм негативного відчуження особи і вирішенні основних протиріч у суспільних відносинах (Hrytskevych, 2001, р. 64, 164). Серед форм перетворення соціуму реформа найбільш популярна. Вона не протистоїть еволюції та революції, є основним компонентом у процесі модернізації, передбачає інновації в межах макро- і мегарівнів соціальної системи. У загальному плані ХХ–ХХІ ст. є періодом реформ, оскільки вони у своєму механізмі припускають керованість. При цьому механізм реформи, що надає можливість впливу людини на життєдіяльність суспільних інститутів і відносин, є найбільш зручним інструментом соціальних перетворень.

Досить критично до феномена реформ у сфері права підходить В. М. Вовк, акцентуючи увагу на проблемах мінливості позитивного права у формі реформ чинного законодавства. На думку вченої, на теперішній час поняття «реформа» набуло неабиякої популярності в політико-правовій сфері та публіцистиці. Замість наукового терміна воно стало «затертою монетою», даниною моді та політичній ситуації, а не відображенням реалій політико-правової дійсності. Навіть побіжне ознайомлення з соціальними реаліями України дає змогу зробити висновок, що на реформи покладають надмірні надії та сподівання. У широкому розумінні реформа означає передусім зміну того, що вже існує, його перетворення є особливою формою революційного процесу. Реформи як процеси змін у чинному законодавстві є можливими лише у сфері позитивного права, яке позбавлене абсолютної об'єктивності й трансцендентності (Vovk, 2016, р. 94-96).

Загальний вектор сучасної філософії українських реформ реалізується в річищі ринкових перетворень, демократизації суспільного життя, європейської орієнтації зовнішньополітичної стратегії. Вихідними положеннями філософії українських реформ є принципи збалансованості перетворень у всіх сферах суспільного життя, забезпечення людиноцентристської, соціальної спрямованості реформ, збереження стабільності суспільства, сталого (стійкого) людського розвитку (Bidziura, 2006, р. 24). Філософія системних реформ в Україні є філософією відкритою, прозорою, толерантною як у внутрішньому, так і зовнішньополітичному вимірах; вона відкидає конфронтацію політичних сил і держав як політичну деконструкцію, базується на узгодженні пріоритетів й має на меті створення стабільної та передбачуваної моделі політичного устрою держави, заможного й стабільного суспільства, конкурентоспроможної економіки, сталого (стійкого) людського розвитку (Bidziura, 2006, р. 26).

Реформаторство як рефлексія соціальної практики виступає рушійною силою розвитку особистості, формою історичної самосвідомості та саморозвитку, розкриває внутрішню будову і специфіку життєдіяльності соціуму. Результат рефлексії є завжди концептуальним вираженням соціальної теорії, що пояснює суть, динаміку і рушійні сили соціального процесу, а також діяльність реформатора, спрямовану на перетворення об'єкта в соціальній сфері згідно з ідеями зміни, закладеними в соціальній теорії (Hrytskevych, 2001, p. 74). Приміром, вітчизняними фахівцями пропонується вести мову не про механізм управління суспільними реформами, а про механізм їх здійснення. Це передбачає зміну самої філософії реформаторської діяльності – від боротьби за право стати «керівним центром» реформ (глава держави, парламент, уряд) з наступними спробами проводити зміни силовим способом до партнерства не лише між вищими органами державної влади, а й між ними та органами державної влади нижчих рівнів і органами місцевого самоврядування, а також, що вкрай важливо, з неурядовими організаціями та громадянами. У підсумку будь-які державно-управлінські перетворення мають проводитися заради блага суспільства, тобто, щоб уникнути ситуації, коли органи державної влади здійснюють реформи суто у власних інтересах, саме громадяни мають виступати в ролі споживача та «зовнішнього» контролера змін (Mykhenko, Makarenko, & Kravchenko, 2009, p. 115).

У свою чергу В. М. Кампо стверджує, що політико-правові реформи займають чільне місце в історії України. Різні за своїм змістом ці реформи, як правило, мали позитивний характер, хоча і не завжди закінчувалися успішно. Кожному історичному періоду України відповідала і певна філософія політико-правових реформ. Є така філософія і в сучасних реформах. Відомо, що не одна держава загинула через нездатність правлячої еліти реформувати владу, пристосувати її до потреб нових суспільних відносин. У той же час еліти, які сповідували реформаторську філософію, зуміли зберегти свою державність від давніх-давен і до наших днів. Деякі правлячі еліти відсутність реформаторських ідей компенсували революціями, авторитаризмом, які нерідко повертали їх народи назад у своєму розвитку. Тому реформи є найбільш раціональним способом вирішення назрілих політико-правових проблем. Проведення політико-правових реформ у сучасній Україні потребує якісно нових філософських підходів до цього питання. Йдеться про формування реформістської традиції – правового реформізму, яка повинна стати нормою демократичної правової держави. З переходом від тоталітарної системи та одержавленої економіки до правової державності й ринкової економіки на

зміну утопічному суспільному мисленню, характерною ознакою якого є ідеалізація певних сторін життя, пошуки ідеалів за межами існуючого суспільства, в суспільну свідомість приходять реалістичне, тобто раціоналістичне мислення, що характеризується об'єктивним аналізом як позитивних, так і негативних явищ суспільного життя, концентрацією уваги на потребах реально існуючих людей тощо. Саме реалістичну (раціоналістичну) філософію варто розглядати як методологічну основу для здійснення політико-правових реформ (Кампо, 1995, p. 6-8).

Правова реформа як складова процесу демократичної трансформації українського суспільства в першу чергу має сприяти загальній меті перетворення суспільства на шляху його роздержавлення, формування демократичної, соціальної, правової держави як політичної форми сучасного відкритого громадянського суспільства. Вона має спрямовуватися насамперед на приведення суспільного розвитку України у відповідність до політично задекларованих і конституційно закріплених ідеалів і принципів свободи, справедливості, демократії, на створення правових передумов для подальшого розвитку суспільства в умовах політичної та економічної свободи її громадян і забезпечення соціальної справедливості. Як і будь-які інші демократичні перетворення в країні, правова реформа має в кінцевому підсумку слугувати одному з головних публічних інтересів – людині, життя і здоров'я якої, честь і гідність, недоторканність і безпека визнані нині державою найвищою соціальною цінністю. Саме добробут людини, а не безпосереднє благо держави має стати якісно новою основою суспільного поступу України шляхом демократії. Будь-яка політика, програма, закон, структура або управлінське рішення, спрямовані на демократичну трансформацію суспільства, зокрема національної економіки, втрачають свій перспективний історичний сенс правового прогресу, якщо їм бракує соціальної спрямованості (соціалізації), людського виміру, орієнтованого на врахування і захист приватних потреб та інтересів якомога більшої кількості людей, на забезпечення їх гармонії із загальними (публічними) потребами та інтересами суспільства, зміцнення громадянської злагоди в Україні (Selivanov, 1998, p. 4). При цьому для суспільства важливі не самі по собі інституційні зміни. Людям потрібно у своєму повсякденному житті відчувати зміни на краще. Неможливо виправдати реформи, якщо вони не принесли те, заради чого суспільство погоджувалося на них: більшої свободи, справедливості, захищеності прав і свобод, людської гідності тощо. Не можна стверджувати, що політичні, економічні та інші реформи, які проводилися за минулі три десятиліття взагалі не принесли результатів. Однак ці здобутки поки далекі від очікувань масової

свідомості на початку реформ. Такий феномен характерний будь-якій реформації. Мистецтво реформаторів полягає у продуманості самих змін, повноті й послідовності їх проведення, в нейтралізації негативних наслідків реформ, а головне – в самому образі реформ, оскільки люди досить чітко усвідомлюють те, чи проводяться реформи заради щирого бажання покращити життя кожного, або для якихось «макропоказників» (Serdiuk, 2013, p. 28).

Таким чином, філософське осмислення правової реформи – складна, методологічно зумовлена проблема. Її вирішення полягає в тому, щоб підібрати світоглядно-методологічний інструментарій, здатний ґрунтовно розкрити істотні характеристики природи правової реформи як багатогранного і багатоаспектного філософсько-правового явища. Запропонована в цій публікації авторська точка зору ґрунтується на підході до розгляду філософії правової реформи як напряму прикладної філософії права. Такий підхід певною мірою апробовано в сучасних філософсько-правових дискурсах, є теоретико-практично перспективним, уможливлючи вирішення актуальних прикладних проблем істотних, прогресивних правових змін, перевлаштування права (правової системи, системи права, системи законодавства тощо).

Наукова новизна

За результатами проведеного дослідження вперше розкрито світоглядно-методологічний аспект філософії правової реформи як прикладного напрямку філософсько-правової рефлексії, що охоплює сукупність гносеологічних, онтологічних та аксіологічних філософських знань, які дають уявлення про граничні засади правової реформи та її ціннісно-сміслові властивості; удосконалено характеристику пізнавального потенціалу філософсько-правових досліджень, а також систематизацію їх предметного поля; набули подальшого розвитку наукові уявлення про сучасний стан, значення, тенденції та галузі філософського знання в постнекласичний період їхнього розвитку.

Висновки

На підставі вище опрацьованого можна дійти таких висновків:

1. Філософія як особлива форма духовно-практичного осягнення світу має справу з найбільш загальними, фундаментальними проблемами його існування, єдності, природи, тенденцій розвитку тощо. Філософські знання мають найвищий рівнем узагальнення, завдяки чому виокремлюються спільні риси, ознаки, зв'язки, відношення речей, процесів, явищ в об'єктивному світі; це – знання всезагального в системі «світ – людина – діяльність»; знання, що складає теоретичну основу

наукового світогляду; знання, в якому людина здатна відобразити світ у його цілісності. Тим самим філософія визначає духовні передумови та логічні критерії свідомого пошуку і вибору розумної, найбільш придатної для практичних потреб системи світоглядних ідей і переконань. Сучасна філософія охоплює широку палітру знань, що диференціюються на галузі (розділи, дисципліни, напрями, вектори) та характеризуються міждисциплінарністю, варіативністю, кросдисциплінарністю, інтердисциплінарністю, трансдисциплінарністю.

2. Філософія має вагомe світоглядно-методологічне значення на переломних етапах суспільного поступу та наукового пізнання, коли філософські узагальнення залишаються чи не єдиними координатами, які дозволяють організувати і спрямувати пошук. З огляду на те, що філософсько-правове знання та його теоретичні конструкції не мають свого прямого експериментального забезпечення, вимога істинності щодо них не має повсюдного застосування. Вони не завжди можуть бути перевірені на предмет істинності чи хибності. Пізнавальна значимість філософсько-правового знання нерідко оцінюється за його здатністю пробуджувати правову свідомість та стимулювати юридичну думку, за його аналітико-синтетичними можливостями чи методологічною продуктивністю. Предметними складовими філософсько-правової аналітики є філософія юридичної науки; філософія права; філософія держави як публічно-правового інституту; філософія галузей права (конституційного права, цивільного права, кримінального права, міжнародного права); філософії окремих правових явищ і процесів (прав людини та їх забезпечення, правосуддя, злочину і покарання, правового виховання тощо).

3. Філософія правової реформи – це прикладний напрям філософсько-правової рефлексії, в межах якої осмислюється феномен правової реформи в найбільш утаємничених, сутнісних ознаках її буття, а також світоглядних і методологічних вимірах. Цей вектор філософії права охоплює сукупність гносеологічних, онтологічних та аксіологічних філософських знань, що дають уявлення про граничні засади правової реформи та її ціннісно-сміслові властивості. Філософія правової реформи прагне до розуміння, осмислення не суцього, а належного (уявлень і смислів), розкриває правову реформу такою, якою вона повинна бути з точки зору світоглядно-методологічних ідеалів, зокрема невідчужуваних прав людини, верховенства права, правової держави, громадянського суспільства тощо. Проблемне поле філософії правової реформи зумовлене складним і суперечливим характером світового та національного правового розвитку і правового прогресу. Заперечуючи революційні методи перетворення правової дійсності,

філософія правової реформи визнає пріоритет еволюційних змін спочатку у правовій культурі та правосвідомості, а потім у правовій діяльності. Світоглядно-методологічний вимір філософії правової реформи, з одного боку, визначає та понизує ідеологію, цілі, завдання, принципи,

функції прогресивних правових змін, безпосередньо впливає на технологію, ефективність, стратегію і тактику якісного перевлаштування права, а з іншого – охоплює філософські засади дослідження природи правової реформи, є складовою методології її наукового опрацювання.

REFERENCES

- Andreiev, D.V., Vovk, V.M., Ivchenko, Yu.V., & Pavlyshyn, O.V. (2012). *Filosofia prava: aktualni problemy ta suchasni interpretatsii [Philosophy of law: current issues and modern interpretations]*. (2nd ed., rev.). Kyiv: NAVS [in Ukrainian].
- Andrushchenko, V.P. (et al.). (2003). *Filosofia polityky [Philosophy of politics]*. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
- Aristova, A.V. (et al.). (2016). *Filosofia hlobalnykh problem suchasnosti [Philosophy of global problems of today]*. A.V. Aristova, S.V. Volobueva (Eds.). Kyiv: NTU [in Ukrainian].
- Bidziura, I.P. (2006). *Filosofia systemnykh reform v Ukraini na rubezhi stolit (politohichnyi analiz) [Philosophy of systemic reforms in Ukraine at the turn of the century (political analysis)]*. *Extended abstract of doctoral's thesis*. Lviv [in Ukrainian].
- Bihun, V.S. (2011). *Filosofia pravosuddia. Ideia ta zdiisnennia [Philosophy of justice. Idea and implementation]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Bostan, S. (2016). *Filosofia derzhavy: problemy naukovoï identyfikatsii [Philosophy of state: problems of scientific identification]*. *Istoryko-pravovyi chasopys, History, Law Journal*, 2(8), 3-9. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2016_2_3 [in Ukrainian].
- Bratasiuk, M.H. (2020). *Filosofia zakhystu prav liudyny z pozytsii suchasnoho pravovoho myslennia [Philosophy of human rights protection from the standpoint of modern legal thinking]*. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava, Philosophical and Methodological Problems of Law*, 1(19), 14-20. doi: <https://doi.org/10.33270/02201901.14> [in Ukrainian].
- Haievskiy, B.A. (2005). *Filosofia polityky [Philosophy of politics]*. Kyiv: Vyshcha shk. [in Ukrainian].
- Hlushko, T.P. (2008). *Filosofia ekonomiky u strukturi suchasnoi humanitarnoi osvity [Philosophy of economics in the structure of modern humanities education]*. Kyiv: Nauk. svit [in Ukrainian].
- Hrytskevych, T.I. (2001). *Reformatorstvo kak tvorchestvo v sotsiume [Reformation as creativity in society]*. *Candidate's thesis*. Novosibirsk [in Russian].
- Husariev, S.D. (2005). *Yurydychna diialnist: metodolohichni ta teoretychni aspekty [Legal activity: methodological and theoretical aspects]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
- Kampo, V. (1995). *Ukrainski reformy: polityka i pravo [Ukrainian reforms: politics and law]*. Kyiv: Mizhnar. Fundatsiia Vyborykh System [in Ukrainian].
- Kapiton, V.P., Kapiton, O.V., & Piatun, V.V. (2010). *Filosofia hlobalnykh problem suchasnosti [Philosophy of global problems of today]*. Dnipropetrovsk: DDFA [in Ukrainian].
- Kryvytskyi, Yu.V. (2019). *Sobornist yak ideinyi imperativ pravovoi reformy v Ukraini [Unity as an ideal imperative of legal reform in Ukraine]*. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu, Uzhhorod National University Herald*, 55(1), 40-44. Retrieved from <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/15935> [in Ukrainian].
- Laktionova, A.V. (2016). *Filosofia dii ta aktyvnosti: nova perspektyva teoretychnykh i praktychnykh filosofskykh dystsyplin [Philosophy of action and activity: a new perspective of theoretical and practical philosophical disciplines]*. *Extended abstract of Doctoral's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Maksymov, S.I. (2017). *Filosofia prava [Philosophy of law]*. *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia, Great Ukrainian legal encyclopedia*. (Vols. 1-20). S.I. Maksymov (et al.). (Ed.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Merezhko, O.O. (2017). *Filosofia mizhnarodnoho prava [Philosophy of international law]*. *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia, Great Ukrainian legal encyclopedia*. (Vols. 1-20). S.I. Maksymov (et al.). (Ed.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Mykhnenko, A.M., Makarenko, E.M., & Kravchenko, S.O. (2009). *Upravlinnia yakistiu suspilnykh reform [Quality management of social reforms]*. Kyiv: NADU [in Ukrainian].
- Mykytchuk, O.V. (2006). *Filosofia zlochynu [Philosophy of crime]*. Kyiv: Kyiv. nats. un-t vnutr. sprav [in Ukrainian].
- Petrushenko, V. (2009). *Tlumachnyi slovnyk osnovnykh filosofskykh terminiv [Explanatory dictionary of basic philosophical terms]*. Lviv: Vyd-vo Nats. un-tu "Lvivska politekhnik" [in Ukrainian].
- Ponomarenko, Yu.A. (2017). *Filosofia pokarannia [Philosophy of punishment]*. *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia, Great Ukrainian legal encyclopedia*. (Vols. 1-20). S.I. Maksymov (et al.). (Ed.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Rechyskyi, V.V. (2017). *Filosofia konstytutsiinoho prava [Philosophy of constitutional law]*. *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia, Great Ukrainian legal encyclopedia*. (Vols. 1-20). S.I. Maksymov (et al.). (Ed.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Satokhina, N.I. (2017). *Filosofia prav liudyny [Philosophy of human rights]*. *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia, Great Ukrainian legal encyclopedia*. (Vols. 1-20). S.I. Maksymov (et al.). (Ed.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Selivanov, V. (1998). *Pravova reforma i metodolohiia doslidzhennia fundamentalnykh problem yurydychnoi nauky [Legal reform and methodology of research of fundamental problems of legal science]*. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy, Journal of the Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 4(15), 3-17 [in Ukrainian].

- Serdiuk, V.O. (2013). Sudovo-pravova reforma v Ukraini ta hlobalizatsiini protsesy [Judicial and legal reform in Ukraine and globalization processes]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu, Journal of Zaporizhia National University*, 3, 24-29. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2013_3_6 [in Ukrainian].
- Shynkaruk, V., & Yolon P. (2002). Filofofiia [Philosophy]. *Filosoofskiy entsyklopedychnyi slovnyk, Philosophical encyclopedic dictionary*. V.I. Shynkaruk (et al.). (Ed.). Kyiv: Abrys [in Ukrainian].
- Tkachenko, O.V. (2017). Filofofiia tsyvilnoho prava [Philosophy of civil law]. *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia, Great Ukrainian legal encyclopedia*. (Vols. 1-20). S.I. Maksymov (et al.). (Ed.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Tykhomyrov, O.D. (2017). Filofofiia porivnialnoho pravoznavstva [Philosophy of comparative law]. *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia, Great Ukrainian legal encyclopedia*. (Vols. 1-20). S.I. Maksymov (et al.). (Ed.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Tykhomyrov, O.D. (2017). Filofofiia yurydychnoi nauky [Philosophy of legal science]. *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia, Great Ukrainian legal encyclopedia*. (Vols. 1-20). S.I. Maksymov (et al.). (Ed.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Vovk, V.M. (2016). Reformy i pozytyvne pravo (na prykladi rymskoho prava) [Reforms and positive law (on the example of Roman law)]. *Filosoofski ta metodologichni problemy prava, Philosophical and Methodological Problems of Law*, 1(11), 94-103. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2016_1_10 [in Ukrainian].
- Zimmel, H. (2010). *Filofofiia hroshei [Philosophy of money]* (V. Zinchenko, Trans). Kyiv: Promin [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Андреев Д. В., Вовк В. М., Івченко Ю. В., Павлишин О. В. Філософія права: актуальні проблеми та сучасні інтерпретації : навч. посіб. Вид. 2-ге, переробл. та доповн. Київ : НАВС, 2012. 224 с.
- Філософія політики : підручник / [авт.-упоряд. : В. П. Андрущенко (керівник) та ін.]. Київ : Знання України, 2003. 400 с.
- Філософія глобальних проблем сучасності : навч. посіб. / [А. В. Арістова та ін.] ; наук. ред. А. В. Арістова ; упоряд. сл. С. В. Волобуєва. Київ : НТУ, 2016. 184 с.
- Бідзюра І. П. Філософія системних реформ в Україні на рубежі століть (політологічний аналіз) : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02. Львів, 2006. 32 с.
- Бігун В. С. Філософія правосуддя. Ідея та здійснення : монографія. Київ, 2011. 303 с.
- Бостан С. Філософія держави: проблеми наукової ідентифікації. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 2 (8). С. 3–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2016_2_3.
- Братасюк М. Г. Філософія захисту прав людини з позицій сучасного правового мислення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 1 (19). С. 14–20. doi: <https://doi.org/10.33270/02201901.14>.
- Гаєвський Б. А. Філософія політики. Київ : Вища шк., 2005. 158 с.
- Глушко Т. П. Філософія економіки у структурі сучасної гуманітарної освіти : монографія. Київ : Наук. світ, 2008. 211 с.
- Грицкевич Т. И. Реформаторство как творчество в социуме : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11. Новосибирск, 2001. 182 с.
- Гусарев С. Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти : монографія. Київ : Знання, 2005. 375 с.
- Кампо В. Українські реформи: політика і право : популяр. нарис. Київ : Міжнар. Фондація Виборчих Систем, 1995. 29 с.
- Капітон В. П., Капітон О. В., П'ятун В. В. Філософія глобальних проблем сучасності : монографія. Дніпропетровськ : ДДФА, 2010. 374 с.
- Кривецький Ю. В. Соборність як ідейний імператив правової реформи в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 55. Т. 1. С. 40–44. (Серія «Право»). URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/15935>.
- Лактіонова А. В. Філософія дії та активності: нова перспектива теоретичних і практичних філософських дисциплін : автореф. дис. ... д-ра филос. наук : 09.00.04. Київ, 2016. 35 с.
- Максимов С. І. Філософія права. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. / [редкол.: С. І. Максимов (голова) та ін.]. Харків : Право, 2017. Т. 2 : Філософія права. С. 927–933.
- Мережко О. О. Філософія міжнародного права. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. / [редкол.: С. І. Максимов (голова) та ін.]. Харків : Право, 2017. Т. 2 : Філософія права. С. 912–914.
- Михненко А. М., Макаренко Е. М., Кравченко С. О. Управління якістю суспільних реформ : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2009. 192 с.
- Микитчик О. В. Філософія злочину : монографія. Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. 188 с.
- Петрушенко В. Тлумачний словник основних філософських термінів. Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2009. 264 с.
- Пономаренко Ю. А. Філософія покарання. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. / [редкол.: С. І. Максимов (голова) та ін.]. Харків : Право, 2017. Т. 2 : Філософія права. С. 914–918.
- Речицький В. В. Філософія конституційного права. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. / [редкол.: С. І. Максимов (голова) та ін.]. Харків : Право, 2017. Т. 2 : Філософія права. С. 905–912.
- Сатохіна Н. І. Філософія прав людини. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. / [редкол.: С. І. Максимов (голова) та ін.]. Харків : Право, 2017. Т. 2 : Філософія права. С. 922–927.
- Селіванов В. Правова реформа і методологія дослідження фундаментальних проблем юридичної науки. *Вісник Академії правових наук України*. 1998. № 4 (15). С. 3–17.

- Сердюк В. О. Судово-правова реформа в Україні та глобалізаційні процеси. *Вісник Запорізького національного університету*. 2013. № 3. С. 24–29. (Серія «Юридичні науки»). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2013_3_6.
- Шинкарук В., Йолон П. Філософія. *Філософський енциклопедичний словник* / [В. І. Шинкарук (гол. редокол.) та ін.]. Київ : Абрис, 2002. С. 670–674.
- Ткаченко О. В. Філософія цивільного права. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. / [редкол.: С. І. Максимов (голова) та ін.]. Харків : Право, 2017. Т. 2 : Філософія права. С. 995–1000.
- Тихомиров О. Д. Філософія порівняльного правознавства. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. / [редкол.: С. І. Максимов (голова) та ін.]. Харків : Право, 2017. Т. 2 : Філософія права. С. 918–922.
- Тихомиров О. Д. Філософія юридичної науки. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. / [редкол.: С. І. Максимов (голова) та ін.]. Харків : Право, 2017. Т. 2 : Філософія права. С. 1000–1004.
- Вовк В. М. Реформи і позитивне право (на прикладі римського права). *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1 (11). С. 94–103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2016_1_10.
- Зіммель Г. Філософія грошей / [пер. В. Зінченко та ін.]. Київ : Промінь, 2010. 504 с.

Стаття надійшла до редколегії 22.06.2021

Kryvytskyi Yu. – Ph.D in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory of State and Law of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7063-4725>

Philosophy of Legal Reform: Worldview and Methodological Dimension

The **purpose** of the scientific article is to generalize and develop epistemological, ontological and axiological knowledge of legal reform, which gives an idea of the basic principles and value-semantic properties of its nature. The **methodological basis** of scientific research is a set of principles of scientific knowledge (pluralism, historicism, authenticity), methodological approaches (activity, system, axiological), general methods of thinking (analysis, synthesis, abstraction, generalization), philosophical (dialectical, metaphysical, hermeneutical) (historical, synergetic, functional, structural) and specific scientific (formal-legal, comparative-legal) methods, the application of which ensured the validity and reliability of the results of the study of the philosophy of legal reform. The **scientific novelty** of the publication is that for the first time revealed the ideological and methodological aspect of the philosophy of legal reform as an applied direction of philosophical and legal reflection, covering a set of epistemological, ontological and axiological philosophical knowledge; improved characterization of the cognitive potential of philosophical and legal research, as well as the systematization of their subject field; scientific ideas about the current state, significance, tendencies and branches of philosophical knowledge in the post-classical period of their development were further developed. The **conclusions** of the scientific article are reduced to the following provisions, namely: philosophy as a special form of spiritual and practical comprehension of the world deals with the most general, fundamental problems of its existence, unity, nature, development trends. Modern philosophy covers a wide range of knowledge that is differentiated in the field and is characterized by interdisciplinarity, variability, cross-discipline, interdisciplinarity, transdisciplinarity and more. Philosophy plays a particularly important ideological and methodological role at the critical stages of social progress and scientific knowledge, when philosophical generalizations remain almost the only coordinates that allow to organize and direct the search. Subject components of philosophical and legal analysis are the philosophy of legal science; philosophy of law; philosophy of the state as a public law institution; philosophy of branches of law (constitutional law, civil law, criminal law, international law); philosophy of certain legal phenomena and processes (human rights and their protection, justice, crime and punishment, legal education, etc.). Philosophy of legal reform is an applied direction of philosophical and legal reflection, within which the phenomenon of legal reform is understood in the most secret, essential features of its existence, as well as in the ideological and methodological dimension. This vector of philosophy of law covers a set of epistemological, ontological and axiological philosophical knowledge that gives an idea of the marginal principles of legal reform and its value-semantic properties. The philosophy of legal reform seeks to understand, comprehend not what is, but what is appropriate (ideas and meanings), reveals legal reform as it should be in terms of ideological and methodological ideals, including inalienable human rights, rule of law, legal state, civil society and more.

Keywords: philosophy; worldview; methodology; philosophy of law; philosophical and legal knowledge; philosophical and legal reflection; reform; legal reform; philosophy of legal reform.